

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh1341>

Geliş Tarihi: 03.08.2018

Kabul Tarihi: 31.08.2018

KASTAMONU ŞEHRİNE TÜRK İSKÂNİ VE ŞEHRİN KISA BİR TARİHİ DEĞERLENDİRMESİ

Ahmet Rifat GÜZEY¹

Özet

İsa'dan 4000 yıl kadar önce bölgeye Hititlerin hâkim olması nedeniyle Kastamonu ve çevresiyle ilgili bilgileri Hitit tabletlerinden elde etmekteyiz. Bu dönemin ardından Dor adı verilen bir kavmin egemenliği süresince İsa'dan 1000 yıl öncesine kadar karanlık bir evreye girilmiş ve bu havalide yerleşen Paflagon'lara izafeten bu bölge "Paflagonya" olarak isimlendirilmiştir. Paflagonya'daki Lidya egemenliği, MÖ 546 yılında Perslerle yapılan savaşla sona ermiş ve Pers hâkimiyetine geçmiştir. Helenistik dönemi takiben Paflagonya'nın sahil kesimleriyle, Gökırmak vadisinin Pontus'ular tarafından zapt edilmesiyle, MÖ 288 yılında Pontus Krallığının ilk başkenti "Kimiataene" olmuştur. MS 395 yılından itibaren Kastamonu çevresinin, yaklaşık 7 asır süresince Bizans hâkimiyetinde olduğunu görüyoruz. Horasan'da Büyük Selçuklu Devleti'nin 1040 yılındaki Dandanakan Zaferi sonrası, Türkistan, Maveraünnehir ve Horasan'dan özellikle Anadolu ve tabii ki Kastamonu'ya Oğuz Boyu'na mensup Türk'lerin göçü gerçekleşmiştir. Böylece Paflagonya yöresi hızla Türkleşmiş, yaşam şartlarının zorlaşmasına bağlı olarak Rumlar bu bölgeyi terk edip, Ege adaları ve çevresiyle, İstanbul istikametine çekilmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: *Kastamonu, Paflagonya, Bizans, Türk, Selçuklu, Çobanoğulları, Osmanlı*

Turkish Settlement and A Brief Historical Assessment of Kastamonu

Abstract

We provide information about Kastamonu region from the tabloids of Hittites since they reigned until 4000 years in this BCE. A dark era came with Dorian imperium until year 1000 BCE and the region was called as Paphlagonia

---

¹ Dr.Öğr.Üyesi, Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD, Kastamonu.

in honour of Paphlagon's settlement. Lydian dominant scale in Paphlagonia ended after the battle with Persian's at 546 BCE and reign of Persia started from that day. "Kimiatene" became the first capital of Pontus Empire in 288 BCE following conquer of coastal area and Gokirmak valley by Pontus following Hellenistic period. Byzantine reign on Kastamonu lasted for about 7 centuries starting from 395 BCE. Migration of Ghuzz Turks from Turkistan, Ma wara'un-nahr and Khorasan to Anatolia and Kastamonu has started after the establishment of Great Seljuk Empire in Khorasan following Battle of Dandanaqan in 1040. Region of Paphlagonia rapidly Turkified in this way, Greeks retreated to Aegean islands and Istanbul due to hard living conditions.

Keywords: *Kastamonu, Paphlagonia, Byzantine, Turkish, Seljuk, Chobanids, Ottoman*

Giriş

1. Türk Tarihi Öncesi Kastamonu

Anadolu, insanlık tarihinin en eski zamanlarından günümüze gelinceye kadar geçen süre içinde, insanların yerleştiği ve büyük medeniyetler kurduğu bir saha olmuştur. İklim, toprak ve su gibi hayatın devam ettirilmesinde vazgeçilmez unsurlar olan fiziki şartların uygunluğu sebebiyle ökümen sahası içerisinde yer alan Anadolu'nun, eski taş devrinden beri iskân edilmiş olduğu bir gerçektir.²

Paleolitik dönemde Anadolu'da sayısı 829'dan fazla olduğu tahmin edilen³, neolitik devir köy yerleşmeleri diyebileceğimiz⁴ höyük yerleşmeleri oluşmuş olmasına rağmen, gerek neolitik çağ ve gerekse daha önceki paleolitik çağa ait herhangi bir yerleşme bulunamamıştır. Oysa tarihte Paflagonya olarak bilinen Kastamonu yöresinde, eski Kastamonu Müzesi asistanı Enver Bostancı'nın 1951 yılında yaptığı tetkik gezisi sırasında, Taşköprü-Germeç bölgesi Kızılören köyünün Malak ve Tahlak mahalleleri arasında, alt paleolitik' e ait bir el baltası bulunmuştur.⁵ Yöre kültürünü yansıtan ve Kastamonu'da yapıldığı anlaşılan el baltasının dışında, Kastamonu şehrinin 10 km kuzeybatısındaki Gök köy Enstitüsü civarındaki mağaralarda da bazı aletler bulunmuş ve bunlar Dr. M. Şenyürek tarafından incelenerek orta paleolitik' e ait olduğu tespit edilmiştir.⁶

Bakır ve kalayın karışımından tuncun elde edilmesi ve bundan bakıra göre daha dayanıklı eşyalar yapılmasıyla, Anadolu'da MÖ 3000-2000 yılları arasında tunç çağına

---

² Kılıç Kökten, "Karain'in Türkiye Prehistoryasında Yeri", Türk Coğrafya Dergisi, S. 22-23, s. 19, Ankara 1963.

³ Kılıç Kökten, "Anadolu' da Prehistorik Yerleşmelerin Dağılımları Üzerine Bir Araştırma", D.T.C.F. Derg, C. 10i S. 3-4, s. 200, Ankara 1952.

⁴ Hayati Doğanay, "Türkiye'nin Beşeri Coğrafyası", s. 234.

⁵ Ahmet Gökoğlu, "Paflagonya", Doğrusöz Matbaası, s. 10, Kastamonu 1952.

⁶ Gökoğlu, Age, s. 10

Kastamonu Şehrine Türk İskânı ve Şehrin Kısa Bir Tarihi Değerlendirmesi

girilmiş ve bu dönemde, daha sonrasında olduğu gibi Kastamonu'nun kuzeyinde yer alan Küre'deki bakır damarlarıyla, bu madenin eritilme işinde bölgenin zengin ormanlarından istifade edilmiş olması muhtemeldir.⁷

Bölge ile ilgili en eski yazılı bilgileri, Hitit tabletlerinde bulmak mümkündür. Ancak Hititlerin Anadolu'da hüküm sürdükleri devirde Kızılırmak'ın sol sahilinde, Ilgaz Dağı ile Karadeniz arasında kalan yerde Gasga (Kaşka) adında bir kavim yaşamaktaydı.⁸

Hitit Devleti'nin başına II. Murşil' i geçmesiyle birlikte, bölgede Kaşkalar ile Hititler arasında 10 yıldan fazla süren savaşlar⁹ sonucu, Kaşka şehirlerinin birçoğu ortadan kaldırılarak, yöredeki Kaşka hâkimiyeti azaltılmış ama tamamen yok edilememiştir. II. Murşil' den sonra tahta çıkan oğlu Mutavallis, küçük kardeşi III. Hattuşil' i başkomutan tayin etmiş ve hükümet merkezi (Hattuşaş)'a kadar ilerleyen Kaşkaları bölgeden uzaklaştırmaya muvaffak olan kardeşine yanan şehirlerin imarıyla, idaresinin ıslahı işini havale etmiştir.¹⁰ III. Hattuşil önderliğinde Kaşkalar üzerine yürüyen Hititler ile Kaşkalar arasında bir anlaşma yapıldığını, Boğazköy'de ortaya çıkarılan bir tabletten öğrenmekteyiz.¹¹

Bu tablete göre Kaşkaların, Devrez çayının güneyine geçmelerinin yasaklanmasından anlaşılacağı üzere, Kaşka halkına Ilgaz dağlık kütesinin de içerisinde bulunduğu alanda yaşama hakkı tanınmıştır.

Kaşkaların menşei ve kültürleri hakkında yeterli bilgilerin bulunmaması, onlardan sadece Hitit kaynaklarında bahsedilmesi sebebiyle, bu kavim hakkındaki tüm bilgilere ihtiyatlı yaklaşmak gerekmektedir.

Hitit' lerin denizci kavimler tarafından yıkılmasıyla birlikte, Kastamonu havalisinde "Dor" lar hâkim olmuştur. İşte bundan sonra, bölgede 4000 yıl kadar sürecek karanlık bir devre girilmiştir.¹² Daha sonra Paflagonya' lar olarak bilinen bir kavmin yerleştiği bu bölgenin, onlara izafeten **Paflagonya** diye isimlendirildiği ve bu kavim hakkında MÖ IX. yüzyılda yaşadığı bilinen şair Homeros'un İlyada adlı eserinde,

---

⁷ Emin Baydil, "Gökırmak Havzasının Coğrafyası (Beşeri ve İktisadi Bakımdan)", İstanbul Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, s. 72, İstanbul 1994.

⁸ T. Mümtaz Yaman, "Kastamonu Tarihi", s. 9, Ahmed İhsan Matbaası Ltd.Şti., Kastamonu 1935.

⁹ Yaman, Age, s. 18-20

¹⁰ Kasım Ener, "Tarih Boyunca Adana Ovasına Genel Bir Bakış", s. 41-42, Bugün Matbaası, Adana 1958.

¹¹ Yurt Ansiklopedisi, Çankırı Maddesi, C. 3, s. 1947.

¹² Ahmet Gökoğlu, "Paflagonya", Doğrusöz Matbaası, S. 12, Kastamonu 1952.

Truvalılar yanında savaşanlar arasında, Lidya'lıların da bulunduğunu ileri sürmektedir.¹³ Paflagonya'nın kıyı kesimlerini iç kesimlerinden ayıran en önemli çizginin Ilgaz Dağları olduğu anlaşılmaktadır.

MÖ 584 yılında Lidya Kralı Alyettes ile Persler'in Kızılırmak sınır olmak üzere yaptıkları anlaşmayla, Lidya sınırları Karadeniz'den Toros Dağları'na, Ege Denizi'nden Kızılırmak'a kadar gerilemiştir. Paflagonya'daki Lidya egemenliği, Lidya kralı Kroisos'un MÖ 546 yılında yaptığı anlaşmayı bozmasına bağlı olarak, Perslerle yapılan savaşla sona ermiş ve Paflagonya Pers hâkimiyetine girerek satraplıklar arasında III. Nomos Eyaleti sınırlarına dâhil edilmiştir.¹⁴ Bir ara Persler tarafından, Kapadokya valisi olarak atanan Damates, Pers'lere başkaldırarak Paflagonya'nın bir bölümünü zapt etmiş ve Kastamonu'nun Kasaba köyünde bulunan paralardan anlaşılacağı üzere adına sikke kestirmiştir.¹⁵ Ancak bu durum fazla sürmemiş, Damates'in ölümünden sonra bölge tekrar Pers'lerin hâkimiyetine girmiştir.¹⁶ Helenistik dönemi takiben Paflagonya'nın sahil kesimleriyle, Gökırmak vadisinin Pontus'ular tarafından zapt edilmesiyle¹⁷, MÖ 288 yılında Pontus Krallığı'nın ilk başkenti "Kimiataene" olmuştur. Muhtemelen bu şehrin merkezi Ilgaz ilçesinin Kurmalar köyüdür.¹⁸

Roma döneminde imar ile tarımın genişlediği ve MS 395 yılından itibaren Kastamonu yörelerinin, yaklaşık 7 asır süresince Bizans hâkimiyetinde olduğunu görüyoruz. Ancak bu dönem içerisinde kısa sürelerle İranlılar ve Arapların da hâkimiyetine geçen Paflagonya'da, İran idaresinin 609 yılında gerçekleştiğini görürüz.¹⁹ Ancak 622 yılında Bizans İmparatoru Heraklius tarafından yeniden ele geçirilen bölgede, Roma döneminden kalan mülki ve idari teşkilatlanma değiştirilerek, Anadolu 10 Tem'e ayrılmıştır. Bu Tem'lerden biri de Çankırı ve Kastamonu bölgesini içine alan ve merkezi Gangıra yani Çankırı olan Paflagonya Tem'i idi. Mervan İbn-i Hakem tarafından 715 yılında Araplar'a geçen bu bölgenin, 734 yılına kadar da her iki taraf arasında el değiştirdiği söylenmektedir.²⁰ Bir başka tespite göre bölgede, Arap-Bizans mücadelesi 922 yılına kadar sürmüş ve Bizanslılar Arap kuvvetlerini bölgeden uzaklaştırarak, Paflagonya'yı Pont Eyaletine mülhak bir sancak haline getirmişlerdir.²¹

¹³ İbret, Agt, MÜ Sosyal Bil. Enst., Yayınlanmamış Doktora Tezi, s. 190

¹⁴ Necdet Tunçdilek, "Türkiye' de Yerleşmenin Evrimi", İÜ Yay. No: 3367, s. 32, İstanbul 1986.

¹⁵ Emin Baydıl, "Gökırmak Havzasının Coğrafyası (Beşeri ve İktisadi Bakımdan)", İstanbul Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, s. 77, İstanbul 1994.

¹⁶ Afif Erzen, "IV. Türk Tarihi Kongresi", TTK Basımevi, s. 66, Ankara 1986.

¹⁷ Ahmet Gökoğlu, "Paflagonya", Doğrusöz Matbaası, s. 13, Kastamonu 1952.

¹⁸ İsmail Kaygusuz, "Ilgaz (olgassys) dan İki Yazıt ve Kimiataene", s. 61-62, TTK Basımevi, Ankara 1984.

¹⁹ E. Honigmann, "Bizans Devleti' nin Doğu Sınırı", Tercüme: F. Işıltan, s. 5, İstanbul 1970.

²⁰ T. Mümtaz Yaman, "Kastamonu Tarihi", s. 44, Ahmed İhsan Matbaası Ltd. Şti., Kastamonu 1935.

²¹ M. Halil Yinanç, "Selçuklular Devri Türkiye Tarihi", s. 33, İstanbul 1944

Kastamonu Şehrine Türk İskânı ve Şehrin Kısa Bir Tarihi Değerlendirmesi

1025 yılı sonrasında sosyal ve idari alanda zafiyetlerden kaynaklanan Anadolu'daki çöküş süreci, insanlık hayatı üzerinde olumsuz etkiler yapmış, kırsal alanların büyük ölçüde nüfus kaybetmesine neden olmuştur. Anadolu üzerindeki Bizans'a ait nüfus 1 milyona kadar düşmüştü. Köylerini terk ederek batı bölgelerdeki kentlere yığılma ile iç bölge kentlerinin nüfusu azaldığı gibi, pek çok köy de terk edilmiş ve Anadolu üzerindeki ekilebilecek topraklar sahipsiz kalmıştı. İşte tam bu dönemde başlayan Türk Erenlerinin sızma hareketleri, yerleşim açısından Anadolu'da geniş ve boşalmış alanlar buldular. Böylece 1060-1074 yıllarında Kastamonu yöresi Türk'lerin iskânı için çok uygun bir boş alan oldu. Böylece ilk Türk yerleşkesi Kastamonu-Taşköprü Havzasında gerçekleşerek, Eskişehir ve Antalya yörelerine doğru genişledi.

Bu iskân faaliyetleri sırasında, iyice seyrek bir doku meydana getiren Hristiyan köylerine ve yöre isimlerine dahi dokunulmayıp, yeni köylerin yer seçiminde yol boyları veya yollara yakın tamamen boş alanlar ile kent ve kasabaların yakın çevreleri seçilmiş, bölgenin korunması amacıyla göçebeler, yarı yerleşik bir düzende dağlık sınır boylarına yerleştirilerek, bu sahalar üzerindeki yaylalar göçebe aşiretler getirilerek, sadece boş alanlara Türk aşiret ve boy isimleri verilmiştir.

2. Selçuklu Ve Beylikler Döneminde Kastamonu

1025 yılından itibaren sosyal ve idari alanda Anadolu'da hissedilen çöküş süreci, insanlık hayatı üzerinde olumsuz etkiler yapmış, kırsal alanların büyük ölçüde nüfus kaybetmesine neden olmuştur. Ortalama bir hesaplama ile, Anadolu üzerindeki Bizans'a ait nüfus 1 milyona kadar düşmüştü. Kır nüfusunun köylerini terk ederek batı bölgelerdeki kentlere yığılmasıyla iç bölge kentlerinin nüfusu azaldığı gibi, pek çok köy de terk edilmiş ve Anadolu üzerindeki ekilebilecek topraklar sahipsiz kalmıştı.²²

Anadolu'nun Türk'e vatan oluşunda kapıyı aralayan Malazgirt Zaferi ile birlikte, 1071 tarihinden itibaren Kastamonu-Antalya çizgisinin doğusunda kalan yörelerde, Türk hâkimiyeti gelişmeye başlamıştır. Esasen Horasan'da Büyük Selçuklu Devleti'nin 1040 yılındaki Dandanakan Zaferi sonrası, kuruluşundan itibaren ve tabii olarak Malazgirt Zaferi'ni izleyen yıllarda yoğunlaşarak Türkistan, Maverâünnehir ve Horasan'dan, bütün İslam ülkelerine ve özellikle Anadolu ve tabii ki Kastamonu'ya dalgalar halinde Türk göçleri²³ gerçekleşmiştir.

²² Necdet Tunçdilek, "Türkiye'de Yerleşmenin Evrimi", İÜ Yay. No:3367, s. 48, İstanbul 1986.

²³ A.Sevim-Y.Yücel, "Türkiye Tarihi-1", TTK Yay., XIII. dizi, s. 22, Ankara 1990.

Kastamonu civarına Alp Guruba dâhil ilk gelen Türk birlikleri, 1073 yılında Selçuklu komutanı “**Tutak**” komutasındaki Türk’lerdir.²⁴ Genel olarak Türk fütuhâtı ise, bu yörelerde 1074 yılında başlamıştır. Bu hâkimiyetin 12. yy başlarına kadar devam ettiği ve 1101 yılı sonrası bir müddet için kaybedildiği anlaşılacakla birlikte, dağlık arazilerdeki Türk grupların bu yöreleri hiç terk etmediğini, sadece bu müddet zarfında idari statünün değiştiğini söyleyebiliriz.

Esasen Kastamonu adının Etimolojik kaynağının, büyük bir ihtimalle Castra Comnen’e dayandığı anlaşılmaktadır. Haçlı Seferi sonrasında, Kont Raymond, imparatorluğuna karşı itaatsizliği affettirebilmek düşüncesiyle, imparatorluk sülalesinin büyük önem verdiği Castra Comnenos (Kastamonu)’u almak için büyük ordusuyla bu havaliye gelmiş, ancak Kastamonu yakınlarında perişan olup yön değiştirmek zorunda kalmıştır. İşte bu tespitler bize 1101 yılında da Kastamonu’nun hala Türk’lerin elinde olduğunu göstermektedir.²⁵ 1101’den sonra belki 20-25 yıl süreyle kısa müddet devam eden bu idari statü değişikliği sonrası, bölgenin Rumlar tarafından ele geçirildiği ifade edilmektedir. Gerçekten, Kastamonu’nun ulaşım yollarının kesiştiği bir ulaşım şebekesi üzerinde bulunmayışı, bu yörenin XI. ve XII. yüzyıllar boyunca bir askeri istasyon konumunda olduğunu kabullenmemize zemin hazırlamaktadır.

Bölgenin ilk fatihlerinin Danişmentler zamanındaki Emir Danişmend’e bağlı kumandan- larından, Emir Karatekin olduğu ve bu komutanın Çankırı ve Sinop; oğlu Gümüştekin’in Tosya; diğer oğlu Osman Bey’in de Osmancık’ı 1083-84 yılları arasında fethederek, bölgenin tamamen Türk hâkimiyetine girmesini sağladığını görürüz.²⁶

İslam Ansiklopedisi Kastamonu maddesindeki kayda göre 1073-1074 yıllarında Kastamonu yöresinin Türkler elinde olduğunu bilinmektedir. Bu hâkimiyetin 12. yy başlarına kadar devam ettiği ve 1101 yılı sonrası bir müddet için kaybedildiği

---

²⁴ Osman Turan, “*Selçuklular Zamanında Türkiye*”, s. 5, İstanbul 1971.

²⁵ Bkz.İzlam Ansiklopedisi, KASTAMONU maddesi. C. Cahen, “*Osmanlılardan Önce Anadolu’da Türkler*”, Çev: Y. Moran, İstanbul 1979 sayfa 88’ de, 1073-1074 yıllarında Kastamonu yöresinin Türk’lerin elinde olduğunu söyler. Bu hâkimiyetin 12. yy başlarına kadar devam ettiği ve 1101 yılı sonrası bir müddet için kaybedildiği anlaşılacakla birlikte, dağlık arazilerdeki Türk grupların bu yöreleri hiç terk etmediğini, sadece bu müddet zarfında idari statünün değiştiğini söyleyebiliriz. S. Runciman, “*Haçlı Seferleri Tarihi*”, Çev: F. Işıltan, Ankara 1987, eserinin ikinci cilt 18-20 sayfalarındaki anlatıma göre gerçekten de Haçlı Seferi sonrasında, Kont Raymond imparatorluk sülalesinin büyük önem verdiği Castra Comnenos (Kastamonu)’u almak ve imparatorluğuna karşı itaatsizliğini affettirebilmek düşüncesiyle büyük ordusuyla bu havaliye gelmiş, ancak Kastamonu yakınlarında perişan olup yön değiştirmek zorunda kalmıştır. İşte bu ifadeler bize 1101 yılında da Kastamonu’nun hala Türk’lerin elinde olduğunu göstermektedir. Runciman’ın Age. 172-173. sayfalarındaki ifadelerle göre, 1101’den sonra belki 20-25 yıl süreyle kısa müddet devam eden bu idari statü değişikliği sonrası, Cahen tarafından ele geçirildiği ifade edilmektedir.

²⁶ Bahattin Ayhan, “*Çankırı (Tarih-Coğrafya-Ekonomi)*”, s. 29, Neyir Matbaası, Ankara 1984.

Kastamonu Şehrine Türk İskânı ve Şehrin Kısa Bir Tarihi Değerlendirmesi

anlaşılmakla birlikte, dağlık arazilerdeki Türk grupların bu yöreleri hiç terk etmediğini, sadece bu müddet zarfında idari statünün değiştiğini söyleyebiliriz.²⁷

Haçlı Seferi sonrasında, Kont Raymond imparatorluk sülalesinin büyük önem verdiği Castra Comnenos (Kastamonu)'u almak ve imparatorluğuna karşı itaatsizliğini affettirebilmek düşüncesiyle büyük ordusuyla bu havaliye gelmiş, ancak Kastamonu yakınlarında perişan olup yön değiştirmek zorunda kalmıştır.

Şehrin Bizans dönemindeki adı konusunda değişik ihtimallerden bahsedilmektedir. Geç Bizans dönemi eserlerinde Kastamonu diye geçen şehrin Komnenler zamanında imparator Aleksios' un burada bir kale (Kastr) yaptırmasından dolayı, Kastr Komnenos sözünden bozma olarak Kastamonu şeklinde kullanılmış olabileceği ileri sürülür. Fazla taraftar bulmamış olmak yanında, kentin 12. yy başlarına kadar Türk-Bizans arasında bir sınır kenti olarak politik önemini korumasının bu adı yayabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Öte yandan Kastamonu'da T.M. Yaman'ın da eserinde bahsettiği "Kastr Bol" ya da "Kastrın ne idi Moni" gibi halk arasında da şöhret bulan anlatımların, batılı deyişle itibar edilmemesi gereken ve bilimsel hiçbir önemi olmayan fanteziler olduğu söylenmekle beraber, Türk Milleti'nin esnek hançerisiyle uyumu sağlanan çok geniş hoşgörü anlayışının bir ürünü olarak değerlendirilebilir. Çünkü Komünist Rusya'nın 1917 ihtilali sonrası hâkim olduğu topraklardaki Türk'e ait izleri ve isimleri "Etnogenez" politikasıyla yok edip, Gaspıralı İsmail'in mezarını bile kazıyışı, Arnavut, Sırp ve Yunan' ıların Balkanlarda, Arapların da kutsal beldelerimizde Türk'e ait tüm eserleri yok edişleri yanında; Anadolu'yu yurt edinen Türk insanı ilk geldiği zamanlarda buralarda mevcut olan eski kültür izlerine sahip çıkmış, işte bu engin hoşgörüsü ve hançeresindeki esnekliğiyle İkonion adını "Konya", Prusa adını "Bursa", Smyrna adını "İzmir" yaparken; "Kastrın ne idi Moni" ya da "Kon ya!" deyişinde olduğu gibi kendince makul hikâyeler bulmayı da ihmal etmemiştir.²⁸

²⁷ Runciman, Age, s. 18-20

²⁸ Şehrin Bizans dönemindeki adı konusunda değişik ihtimallerden bahsedilmektedir. Geç Bizans dönemi eserlerinde Kastamonu diye geçen (B. Darkot, İslam Ansiklopedisi Kastamonu maddesi C. 6, s. 400) şehrin, Komnenler zamanında imparator Aleksios' un burada bir kale (Kastr) yaptırmasından dolayı, Kastr Komnenos sözünden bozma olarak Kastamonu şeklinde kullanılmış olabileceği ileri sürülür (T.M. Yaman, Age, s173). Fazla taraftar bulmamış olması yanında, kentin 12. yy başlarına kadar Türk-Bizans arasında bir sınır kenti olarak politik önemini korumasının bu adı yayabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Öte yandan Kastamonu'da T.M. Yaman'ın da eserinde bahsettiği "Kastr Bol" ya da "Kastrın ne idi Moni" gibi halk arasında da şöhret bulan anlatımların, batılı deyişle itibar edilmemesi gereken ve bilimsel hiçbir önemi olmayan fanteziler olduğu söylenmekle beraber, Türk Milleti'nin esnek hançerisiyle uyumu sağlanan çok geniş hoşgörü anlayışının bir ürünü olarak değerlendirilebilir. Çünkü Komünist Rusya'nın 1917 ihtilali sonrası hâkim olduğu

Bizans'ın yardım istemesi üzerine, asi Frank şefi Urselius' u takiple, Sapanca'ya gelen Artuk Bey ile beraber batıya göç eden ve İzmit-İstanbul arasında yerleşen Türklerin sayısının 100 000 olarak gösterilmesi,²⁹Ahmet Rıfat Güzey'in “*Şer’iyye Sicilleri’ne Göre XVII. Yüzyıl Sonları – XVIII. Yüzyıl Başlarında Kastamonu*” başlıklı basılmamış Doktora Tezindeki tesbitine göre, belki Selçuklu Sultanı Alparslan'ın Bizans'a karşı Malazgirtte kazandığı zaferin yıllar öncesinde Yesevi Erenleri ve Müslüman Türk Aşiretlerinin Kastamonu-Taşköprü Havzasını yerleşime başladığı izlenimine yönelmemize zemin hazırlamaktadır.

Anadolu Siyasi Birliğinin tamamlanması yolunda II. Kılıçarslan'ın başlattığı fetih hareketleri, 1192 senesinde ölümüyle sekteye uğramış ve Selçuklu hâkimiyetindeki topraklar onun on bir oğlu arasında pay edildiği zaman, Paflagonya Bölgesine dâhil Kastamonu ve Çankırı Melik Mes'ud'un hissesine düşmüş bulunuyordu. Bu süreçte Selçuklu Sultanları, Türk ve İslam hâkimiyeti noktasında bölgede aktif rol oynayan Çobanoğulları'na Kastamonu yöresini iktâ olarak verdiler.

Fuad Köprülü'nün ifadelerine göre, Karadeniz'in bu sahil kesimlerine Oğuz boyu olan Çepni'ler yerleştirilerek bölge Türkleştirilmiştir.³⁰ Bizans ile Selçuklular arasında bir uç bölge olan bu sahada, Selçuklular tarafından iyi bir iskân politikası uygulamaya geçirilmiştir. Bu iskân faaliyetleri sırasında, zaten seyrek bir doku meydana getiren Hristiyan köylerine dokunulmayıp, yeni köylerin yer seçiminde yol boyları veya yollara yakın yerler ile kent ve kasabaların yakın çevreleri seçilmiş, bölgenin korunması amacıyla göçebeler, yarı yerleşik bir düzende dağlık sınır boylarına yerleştirilerek, bu sahalarda üzerindeki yaylalar göçebe aşiretlere verilmiştir.³¹ Emir Karatekin'le başlayan bu Türk hâkimiyeti aynı asrın sonlarında, 1096 yılında gerçekleşen I. Haçlı seferiyle, Anadolu Selçuklularının topyekûn iç bölgelere çekilerek, Bizans'la değişik bir stratejik

---

topraklardaki Türk'e ait izleri ve isimleri “Etnogenez” politikasıyla yok edip, Gaspıralı İsmail'in mezarını bile kazıyışı, Arnavut, Sırp ve Yunan'lıların Balkanlarda, Arapların da kutsal beldelerimizde Türk'e ait tüm eserleri yok edişleri yanında; Anadolu'yu yurt edinen Türk insanı ilk geldiği zamanlarda buralarda mevcut olan eski kültür izlerine sahip çıkmış, işte bu engin hoşgörüsü ve hançeresindeki esnekliğiyle İkonion adını “Konya”, Prusa adını “Bursa”, Smyrna adını “İzmir” yaparken; “Kastin ne idi Moni” ya da “Kon ya!” deyişinde olduğu gibi kendince makul hikâyeler bulmayı da ihmal etmemiştir.

²⁹ Osman Çetin, “*Anadolu'da İslâmiyet'in Yayılışı*”, s. 82, Marifet Yay., İstanbul 1990

³⁰ Fuad Köprülü, “*Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*”, s. 85-87, II. baskı, Ankara, 1972. Z. Velidi Togan, “*Umumi Türk Tarihine Giriş*”, s. 188, İstanbul, 1946. Osman Turan, “*Selçuklular Zamanında Türkiye*”, s. 232, İstanbul, 1971.

³¹ Mustafa Akdağ, “*Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi*”, C. 1, s. 97-105, Cem Yay., İstanbul, 1977.

Kastamonu Şehrine Türk İskânı ve Şehrin Kısa Bir Tarihi Değerlendirmesi

mücadeleye girmesi yıllarında, Kastamonu’da muhtemelen 20-25 yıl süreyle Bizans kontrolüne geçmişti.³²

Anadolu’da siyasi birliğin tamamlanması yolunda ilk sistemli hareketi, II. Kılıçarslan zamanında görmekteyiz. Bu büyük devlet adamının önce Danişmentlere ve ardından 1176 Miryakefalon Zaferi ile (Düzbel-Çardak geçidinde) Bizans’a karşı giriştiği düzenli fetih hareketleri, O’nun oğlu Ankara Meliki Muhittin Mes’ut zamanında da devam etmişti. N. Chaniates, II.Kılıçarslan’ ın memleketini oğullarına taksimini anlatırken, Pontus şehirleri olarak saydığı Paphlagonya da dahil, Kastamonu ve Çankırı kesiminin, Melik Mesut’a ait memleketler arasında bulunduğunu belirtmiştir.³³

1196 tarihinde Anadolu Selçuklu tahtına oturan Rükneddin Süleyman Şah ise, bölgeyi kesin olarak merkezine bağlamıştır. Bundan böyle Kastamonu’nun yerinden tam anlamıyla Türk iskânına alındığını ve önemli bir uç teşkilat merkezi olduğunu görürüz.³⁴

Yukarıda da vurguladığımız gibi, İbn-i Bibi’deki kayıtlardan anlaşılacağı üzere, Paflagonya bölgesinin fatihleri, Selçuklu Sultanları tarafından, kendilerine iktâ şeklinde verilen Kastamonu ve yöresinin eski sahipleri Bizans’a ait daima başarılı mücadelelerde bulunan Türkmenler’ in idarecileri durumundaki “Çoban” ailesidir.³⁵ Emir Çoban döneminden sonra da Çobanoğulları emirleri, âlim ve sanatkârları desteklemişler ve bu destek, Moğol istilasının İslâm âlemine yaşattığı zor dönemde Orta Asya, İran ve Irak taraflarından pek çok ilim adamı, irfan ehli, mütefekkir ve sanatkârların Kastamonu’ya gelmesini sağlamıştır. Bu konuda Muzaffereddin Yavlak Arslan öne çıkmaktadır, adına en çok eser yazılan odur. Yazımızın konusu edip ve şairlerle ilgili olmasına rağmen devrin en önemli âlimlerinden Kutbüddin-i Şirâzî’ nin Kastamonu’da yazdığı ve Muzaffereddin Yavlak Arslan’a ithaf ettiği İhtiyârât-ı Muzafferî adlı astronomi eserini belirtmeden geçemeyeceğiz. Yine onun adına birçok eser kaleme alan bir âlim de İran’dan Kastamonu’ya gelen Hasan b. Abdülmü’min el-Höyî’dir. Hayatının en verimli dönemini Kastamonu’da Muzaffereddin Yavlak Arslan’ın yanında geçiren ve bu dönemde pek çok eser kaleme alan bu âlim, kaynaklarda “Muzafferî” nisbetiyle anılmaktadır.

³² Refik Turan, “*Selçuklular Döneminde Kastamonu*”, tebliğ (Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu) Ankara, 1989. Yaşar Yücel, “*13-15 yüzyıllarda Kuzeybatı Anadolu Tarihi, Çobanoğulları-Candarogulları Beyliği-1*”, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, TTK yayınları, VII. Dizi, s. 74, s. 33, Ankara 1988.

³³ A. Sevim-Y. Yücel, “*Türkiye Tarihi-1*”, TTK Yay., XIII. dizi, s. 179, Ankara 1990.

³⁴ Turan, Ag. Tebliğ

³⁵ H.Dursun Yıldız, “*Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*”, C.10, s. 91-96, Çağ Yay. Tic. San. A.Ş., İstanbul

Battuta, Süleyman Paşa'nın etrafında itibar sahibi âlimlerin bulunduğunu yazmaktadır. Candaroğulları beylerinin bu himayesi, adlarına pek çok eser yazılmasına sebep olmuştur. Candaroğulları beylerinden bu konuda öne çıkan İsmail Bey dönemi için Şakâiku'n-numâniyye' de şöyle denilmektedir: "Bu devirde meşhur olan hiçbir âlim yoktur ki İsmail Bey' in medresesine uğramamış olsun...".³⁶

Çoban ailesine Paflagonya'nın iktâ olarak verilmesiyle birlikte Hüsameddin Çoban Bey, I. Alaeddin Keykubad'ın 1219-20 yılında tahta çıkması sonrası, sayısız ve kıymetli hediyelerle birlikte Kastamonu'dan Konya'ya giderek, O'na bağlılığını arz etmiş ve Kastamonu Beyliği fermanını yenilemiştir.³⁷

Moğollar'ın 1223 yılı başlarında Kıpçak ilini işgal etmeleriyle, bu durumdan yararlanan Rumlar, Kırım sahilinde bir ticaret şehri olan Suğdak'ı kontrol altına almışlardır. Sultan Alaeddin Keykubad'ın ticaret yollarına büyük önem vermesi, O'nun Kırım'a bir sefer düzenlemesine sebep oldu. Hüsameddin Çoban, bu deniz aşırı seferde büyük başarı kazanarak Suğdak'ı zapt etti. Ayrıca Kıpçak Hanı'nın ve Rus hükümdarlarının da itaatini sağlayarak, 1227 yılında Kastamonu'ya döndü.³⁸ Hüsameddin Çoban Bey'in ölümü sonrası, yerine geçen oğlu Alpyürek zamanında Çobanoğulları sakin bir dönem geçirmiştir.

1243 Köseadağ Savaşı ile bütün Anadolu'nun Moğol hâkimiyetine geçmesine bağlı olarak, Anadolu'nun Moğollara tabi bir il durumuna düşmesiyle³⁹, uç bölgelerdeki Türk nüfusunun yoğun bir biçimde arttığı görülür. Bu dönemde Çobanoğulları Beyliği'nin başında Muzaffereddin Yavlakarslan bulunmaktaydı.⁴⁰ Bu devlet adamı hem Türkiye Selçuklularına ve hem de İlhanlılara tabi bir görünüm çizerken, Selçuklu taht mücadelesine karışmış ve önce II. Mesut'u (1248-1296) desteklemişti. Ancak kısa bir süre sonra O'nun, hem II. Mesut ve hem de İlhanlılara muhalefete başladığını görüyoruz.⁴¹

Muzaffereddin Yavlakarslan, Anadolu'daki kötü gidişten kendi yöresini soyutlayamayacağı varsayımından hareketle, beyliğini ve beraberindeki Türkmenleri kurtarabilmek için İlhanlı'ya muhalefet kararını almış ve Rükneddin Kılıçarslan'ı desteklemiş olmalıdır.⁴²

---

³⁶ Ferhat Kütüklü, Kamil Tunoğlu, "Bir Şehrin Hafızası Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kastamonu", s. 54-88, İstanbul 2012.

³⁷ Sevim-Yücel, Age, s182

³⁸ Erdoğan Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, s251, Güryay Matbaacılık, İstanbul, 1985.

³⁹ Yaşar Yücel, XIII-XV. Yüzyıllarda Kuzeybatı Anadolu Tarihi, Çobanoğulları-Candaroğulları Beyliği I, s. 41, Ankara 1988.

⁴⁰ Turan, ag. Tebliğ, s. 5

⁴¹ Merçil, Age, s252

⁴² Sevim-Yücel, Age, s. 186

Kastamonu Şehrine Türk İskânı ve Şehrin Kısa Bir Tarihi Değerlendirmesi

Kastamonu bölgesi ve Türk idarecileri Anadolu Türklüğü'nün kaderinde, yukarıda ifade ettiğimiz Moğol istilası döneminde de önemli rol oynamışlardır. Çobanoğlu Muzaffereddin Yavlakarşan, bu mücadelenin en önde gelen kahramanlarından. Anadolu'da Rükneddin Kılıçarslan ile II. Mesut arasında çıkan kargaşalık sebebi ile Konya'ya kadar gelen İlhanlı hükümdarı Geyhatu, Sultan II. Mesut ve vezir Necmeddin idaresinde bir Selçuklu-Moğol ordusunu Kastamonu üzerine göndermiştir.

İbn-i Sa'd'ın kayıtlarına göre XIII. yy son çeyreğinde, bu yöreler hızla bir Türk vatanı haline gelmişti. Bu devrede Yazıcızade Ali'nin 'Selçukname'sindeki bir kayda göre, XI. yüzyıldan itibaren başlayan, **Anadolu'nun Türkleşmesi** hareketlerinin ilk bölümünde, Kastamonu ve çevresine Çoban ailesine mensup Alayuntlu ve Kayı boylarına dâhil çok miktarda Türkmen çadırından 100.000 çadır ahalisinin, Kastamonu havalisine yerleştiği ve Orta Asya kökenli bu Türkmen nüfusun, Anadolu'da çoğunluğu bu yörelerde olmak üzere, yarım milyonu bulduğu anlaşılmaktadır. Bizanslıların o zamana kadar küçük Asya'da sahip oldukları her yer, 699/1300'e doğru, çeşitli Türk Beyliklerinin ve onlara bağlı Türkmenlerin eline geçmişti.⁴³ Bizanslıların o zamana kadar küçük Asya'da sahip oldukları her yer, 699/1300'e doğru, çeşitli Türk Beyliklerinin ve onlara bağlı Türkmenlerin eline geçmişti. Zaten Paflagonya yöresinin hızla Türkleşmesine yardımcı olan amillerden biri de, Rumların kendiliğinden bu bölgeyi terk ederek, Ege adalarına geçmeleri veya İstanbul istikametine çekilmeleriydi.⁴⁴ Anadolu'da Türkleşme ve İslâmlaşma hareketinin ilk yöre olan Kastamonu'da, büyük ilim adamı ve tarihçimiz Prof. Dr. Faruk Sümer'in tespitlerine göre altı tane Kayı, iki tane Karaevli, beş tane Dodurga, dokuz tane Avşar, beş tane Çavuldur, altı tane Çepni, sekiz tane Eymür, altı tane Yüreğir, sekiz tane İğdir, üç tane Büğdüz ve bir tane Bayındır adını taşıyan⁴⁵ yerleşim alanının mevcudiyeti, bu güzel beldedeki Oğuz iskânının yoğunluğuna ve halkının da öz be öz Türkmen olduğuna delalet eder.

1292 yılında Anadolu'da, topyekûn Moğol idaresine karşı Selçuklu hanedanının önderliğinde gerçekleştirilen bir ayaklanmada, öncü konumda olan Kastamonu halimi Çobanoğlu Muzaffereddin Yavlakarşan hayatını kaybetti.⁴⁶ Çarpışmalar sonunda, Selçuklu Sultanı II. Mes'ud kendisine yardımcı olan Şemseddin Yaman Candar' a,

⁴³ Paul Wittek, "Osmanlı İmparatorluğunda Türk Aşiretlerinin Rolü", İÜEF Tarih Dergisi, S. XIII, s. 261.

⁴⁴ Çetin, Age, s. 92. O. Turan, "Türk Cihan Hâkimiyeti Mefrukesi Tarihi", c. II, s. 497, II. baskı, İstanbul 1978.

⁴⁵ Faruk Sümer, "Oğuzlar", s. 212-214, Ankara, 1972. F. Köprülü, "Osmanlıların Etnik Menşei", Belleten VII, S. 28, s. 2283, Ankara 1943.

⁴⁶ Halil Erdem, "Düvel-i İslâmiyye", s. 330

Kastamonu havalisini Eflani merkezli olmak üzere vermişti.⁴⁷ Bu olaylar sonunda Çobanoğulları beyliği müstakil bir beylik haline geldi.⁴⁸ Muzaffereddin Yavlakarlan' dan sonra, Çobanoğullarının başına oğlu Mahmut Bey geçmiştir. Mahmut Bey'in emirliği sırasında, Bizans topraklarına yapılan akınların idaresini kardeşi Ali'ye bırakmış olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Ali bu bölgede Bizans'a karşı giriştiği taarruzlar neticesinde, Sakarya Nehri'nin batı tarafına kadar geçmiş ve Bizans topraklarını fethetmeye muvaffak olmuştur.⁴⁹

Çobanoğulları döneminde Kastamonu havalisinin sadece askeri yönden değil, iktisadi olarak da önemi vardı. Daha sonraları Şemseddin Yaman Candar' la Candaroğulları'nın yönetimine geçen bölgedeki Türk hâkimiyetinin, böylece beyliğin kurucusundan dolayı Candaroğulları ismiyle anıldığı gibi, İsfendiyar Bey'in isminden dolayı İsfendiyaroğulları; son hükümdarı olan Kızıl Ahmed' den dolayı da Kızıl Ahmedlü olarak geçtiği görülmektedir. Bizanslılar ise bu beyliğe Amurios Oğulları veya Umur oğulları demektedir.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ile ilgili çeşitli konuları ortaya koyup açıklayan Fuad Köprülü, El-Ömeri' de yer alan ifadeler kullandıktan sonra, "...şimali Anadolu sahillerinin sahibi edde ettikleri ve Rumlar' la mütemadi mücadelelerini hikâye eyledikleri Paflagonya hâkimi Umur Bey, öyle tahmin ediyorum ki Germiyanlılar' a ait bir kitabede adı geçen ve Germiyan sülalesiyle sıhriyeti bulunan Umur Bey olmalıdır." demektedir.⁵⁰

1300 lü yılların başlarında Kastamonu'dan geçen ünlü gezgin İbn-i Battuta Kastamonu' yu, "...güzel bir şehir..."⁵¹ olarak tanımlamaktadır. Genellikle Ahi Zaviyelerinde konaklayan bu seyyah⁵² "Tuhfetü'n-nüzzar fî garâibü'l-emsâr ve acâibü'l-esfâr" adlı seyahat-namesinde Kastamonu'yu şöyle Tanıtır;

"...Bu şehir Anadolu'nun en büyük ve en güzel şehirlerinden biridir. Yaşamak için pek çok kolaylıkları olan, eşya fiyatlarının en ucuz olduğu yerler arasında bulunmaktadır... bu şehirde 40 gün kaldık. İki dirhem⁵³ gümüş para vererek besili bir

---

⁴⁷ Merçil, Age, s.252

⁴⁸ Yaşar Yücel, "Çobanoğulları-Candaroğulları Beylikleri", TTK Yay., s. 33-35, Ankara, 1989

⁴⁹ Yücel, Age, s. 49.

⁵⁰ Fuad Köprülü, "Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu", s. 81-82, İstanbul, 1981.

"UZUNÇARŞILI'ya göre de Osman Gazi eşi ve Orhan Gazi'nin annesi Mal Hatun, muhtemelen Batı Paflagonya Hâkimi olan bu Umur Bey'in kızıdır. Daha geniş bilgi için Bkz.

UZUNÇARŞILI "Gazi Orhan Bey Vakfiyesi", Belleten, 5-19, s. 284-285, Ankara, 1941.

⁵¹ Besim Darkot, İslam Ansiklopedisi, c. IV, s. 401, Kastamonu maddesi

⁵² Müjgan Cumbur, "Kastamonu Tarihinde Ahiler ve Esnaf Kuruluşları", tebliğ, Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu, Ankara, 1989

⁵³ Yaşar Bedirhan'ın "Türkiye Selçuklularında Para Ve Devletin Para Politikası", adlı eserindeki tespitlerine göre;"...1291 yılında Konya'nın Ilgın kasabasında 1 yük buğday 5 akçe, 1299'da 1

Kastamonu Şehrine Türk İskânı ve Şehrin Kısa Bir Tarihi Değerlendirmesi

koyun alıyor ve yine iki dirhemle, bize yetecek kadar ekmek sağlıyorduk. Bu nevale bize tam bir gün yetiyordu. Kafilemiz 10 kişi olup, iki dirhemlik Bal Helvası alsak artıyordu. Bir dirhemlik kestane ile ceviz aldık mı hepimiz yesek te yine de artıyordu. Kışın en şiddetli günlerini geçirdiğimiz halde bir yük odunu (yaklaşık 130kg.) tek bir dirhemle satın almak mümkün idi. Bugüne kadar dolaştığım bunca ülkede bu şehir kadar ucuzuna⁵⁴ rast gelmemiştim...”⁵⁵

Buraya kadarı açısından özet olarak şunu ifade edebiliriz ki; Emir Karatekin’in 1084 yılında Sinop’a kadar olan Çorum-Çankırı-Kastamonu havzasındaki Türk hâkimiyeti, Çobanoğullarıyla Anadolu’ daki siyasi birliğin tamamlanma tarihi olan, 1176 Miryakefalon Zaferi sonuna kadar ve bu tarihten sonra 1291 yılına kadar, bütünüyle olmasa da aralıksız sürmüştür. Ancak 1243 Köseadağ Savaşı’ndan sonra, Moğollar’ a tabi bir il durumundaki Kastamonu’da, bu hâkimiyetin Şemseddin Yaman Candar’ la 1291’den itibaren Candaroğulları Beyliği; nihayet Fatih Sultan Mehmed’ in, bu bölgedeki Osmanlı hâkimiyetini kesin olarak tesis ettiği 1461 yılına kadar, bağımsız beylik faaliyetlerinin devam ettiği kaynaklardan anlaşılmaktadır.

3. Osmanlılar Döneminde Kastamonu

mud buğday 50 dirhem, 1288’de ise 1 tagar buğday 70 dirhemden alınabiliyordu. Bu konuda verilebilecek başka bir çarpıcı örnek de at fiyatlarıdır. I. İzzeddin Keykavus’un (1211-1220) yukarıda zikredilen seferinden sonra Kayseri’de, canlı hayvan satışı çok arttığı için, 1 baş at 2 akçeye satılırken, 1343’ten önceki yıllarda Germiyan ve Kastamonu gibi yerlerde 1 baş iyi cins at 1000 dinara kadar değer bulabiliyordu. Diğer yandan, 1216 yılında Kayseri’de 1 köle veya cariye 50 akçeye satılırken, 1332’de Ayasuluğ’da (Selçuk) bir cariye 40 dinara satılmakta idi. Temel besin maddelerinden olan ekmeğin tanesi, 1244’te Konya’da 1 pula (fels) alınırken, 1332’de Kastamonu’da on kişiye bir gün boyunca yetecek kadar olan ekmek 2 dirheme alınmaktaydı. Bir kişi günde üç adet ekmek yemiş olsa, on kişi için otuz ekmek demektir ki, bu durumda 120 pulun, 1 dirhem olduğu da göz önünde tutulursa, 2 dirhem, 240 pul eder ki, böylece bir ekmeğin fiyatı 8 pul olmaktadır.

⁵⁴ 23 Ramazan 1342 tarih ve 1061 sayılı Kastamonu Gazetesinde, şehir merkezindeki et fiyatlarının Ankara ve İstanbul’daki et fiyatlarından çok daha pahalı olmasına rağmen, Kastamonu kasaplarında et bulunmadığı ve el altından koyun etinin kilosunun 100 kuruşa satıldığı kaydedilmektedir. Bu durum 20. Yüzyıl başlarına gelindiğinde Kastamonu şehrindeki fiyat artışlarının nasıl yükseldiği konusunda ayrı bir araştırma yapılması gereğini de ortaya çıkarmaktadır.

⁵⁵ İsmet Parmaksızoğlu, “İbn-i Battuta Seyahatnamesi’nden Seçmeler”, s. 60, İstanbul, 1971

* 23 Ramazan 1342 tarih ve 1061 sayılı Kastamonu gazetesinde, şehir merkezindeki et fiyatlarının Ankara ve İstanbul’daki fiyatların çok üzerinde olmasına rağmen kasaplarda et bulunmadığı ve el altından koyun etinin kilosunu 100 kuruşa satıldığı kaydedilmektedir. Böylece aradan geçen zaman zarfında Kastamonu’nun Türkiye’deki en ucuz illerden biri olma özelliğini nasıl yitirdiği ilerde eke alınacaktır

II. Mesut'un ölümünden sonra Moğollar Selçuklu Şehzadelerinin çoğunu öldürerek, asi uçlar hariç bütün Anadolu'yu İran'a bağlamışlardır. 1308'de Olcaytu Han namına kesilen para, Moğol hâkimiyetinin Selçuklu başkentine de uzandığını göstermektedir. Dolayısıyla Selçuklu Devleti'nin fiilen yok olduğunu söyleyebiliriz. Bu durum üzerine, vilayet olarak doğrudan doğruya İlhanoğulları'na bağlanan Anadolu topraklarının, batıya doğru uzanan sınırları Kastamonu'ya dayanmaktaydı. Bu arada komşu vilayet Çankırı Moğol umumi valisinin idaresinde bulunuyordu.⁵⁶ Şemseddin Yaman Candar'ın ölümünden sonra, yerine geçen oğlu Süleyman Paşa'da İlhanlılar'ın hâkimiyetini kabul etti. Ancak O, 1309 yılı öncesi Kastamonu'ya yaptığı bir baskın sonucunda, Mahmud Bey'i tutsak alıp öldürerek Kastamonu şehrini kendine başkent yapmıştır.⁵⁷ Süleyman Paşa, Kastamonu valiliğini ele aldıktan sonra, uzun bir müddet tamamen müstakil bir bey olmamış, İlhan hükümdarı Ebu Said Bahadır Han'ın ölümüne kadar onu hâkim tanımıştır. Bu durum Süleyman Paşa'nın Sivas'a Emir Çoban'ı karşılamaya gitmesi ve 1325 yılında Kastamonu'da, Ebu Said Bahadır Han namına sikke kesilmesinden de anlaşılmakta ve Süleyman Paşa'nın bu tarihlerde henüz tam bağımsız bir bey olmadığı, gayet açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır.⁵⁸

Süleyman Paşa Pervaneoğulları'ndan Gazi Çelebi zamanında Sinop'u hâkimiyeti altına almış, O'nun 1322'de ölümünden sonra da buranın yönetimini, büyük oğlu Gıyaseddin İbrahim Bey'e vermiştir. Bundan başka O, Taraklıborlu denilen Safranbolu'yu da alarak, yönetimini ortanca oğlu Ali Bey'e devretmiştir.⁵⁹ 1335 yılında Ebu Said Bahadır Han'ın ölümüyle birlikte, Moğollarla olan ilişkisini kesen Süleyman Bey, bağımsız bir beylik kurarak sıkıntılı durumlarında, zaman zaman Bizans'ın topraklarına akınlar yapmayı ihmal etmemiştir. II. Andronikos'un son senelerine doğru gerek siyasi, gerek ordu teşkilatı bakımından kuvvetlenen Candaroğlu Süleyman Paşa, Bizans sınırlarını aşarak pek çok kaleyi kuşatmayı da ihmal etmemiştir (1338).

Süleyman Bey'den sonra, 1339-40 yıllarında babasına karşı isyan ederek Kastamonu'ya hâkim olan oğlu I. Gıyaseddin İbrahim Bey, 1341 yılında Candaroğlu Beyliği'nin başına geçtiyse de, hâkimiyeti ancak 1345 yılındaki ölümüne kadar devam etmiştir. Yerine geçen amcası Emir Yakub'un oğlu Adil Bey zamanı hakkında, elimizde yeterli bilgi olmamakla birlikte bu dönemde Candaroğlu Beyliği, Karadeniz ticareti bakımından gerek Ceneviz ve gerekse de Venedikliler'le iyi ilişkiler içinde olmuştur.⁶⁰

Candaroğulları Beyliği, Adil Bey'in ölümüyle birlikte, oğlu Bayezid tarafından yönetilmeye başlamıştır. Osmanlı vakayinamelerinde kötürüm lakabı ile tanınan

---

⁵⁶ Akdağ, Age, s. 23

⁵⁷ Yücel, Age, s. 60

⁵⁸ Yaman, Age, s. 99

⁵⁹ Sevim-Yücel, Age, s. 199

⁶⁰ Merçil, Age, s. 289

Kastamonu Şehrine Türk İskânı ve Şehrin Kısa Bir Tarihi Değerlendirmesi

Bayezid'in, 1374 tarihli kitabe ile adına kestirdiği gümüş sikkelerden, Celaleddin ünvanını kullandığı anlaşılmaktadır.⁶¹

Sivas ve Kayseri havalisi hükümdarı, Kadı Burhaneddin Ahmed' in eseri olan Bezm-ü Rezm' in verdiği bilgilere göre; Burhaneddin'in rakiplerinden Hacı Şad Geldi Paşa'nın öldürülmesi üzerine yerine geçen oğlu Ahmed, Burhaneddin'den intikam almak için Kötürüm Bayezid'den yardım dileğinde bulunmuş, bunun üzerine Bayezid'de oğlu İsfendiyar'la Emir Ahmed' e yardımcı birlikler göndermiş, fakat Burhaneddin önce Ahmed' i, ardından da onunla birleşen İsfendiyar komutasındaki Kastamonu askerini mağlup etmiştir. Bu sırada Bayezid'in diğer oğlu Süleyman Paşa, babasının Candaroğulları'nın yönetimini, çok sevdiği oğlu İskender Bey'e verme niyetinde olduğunu anlayarak, kardeşi İskender'i öldürmüş ve Osmanoğlu I. Murat'ın yanına kaçmıştır.⁶² Sultan I. Murat, Süleyman Paşa'nın babasına karşı yardım isteğini kabul etti ve çok geçmeden de Osmanlı kuvvetleri, Celaleddin Bayezid'e karşı harekete geçti. Süleyman Şah Osmanlı kuvvetleriyle Kastamonu'ya gelerek, babasına karşı savaştı ve O'nu Kastamonu'dan Sinop'a uzaklaştırdıktan sonra, hükümdarlığını ilan etti. Böylece Candaroğulları Beyliği, yönetim merkezleri Kastamonu ve Sinop olmak üzere, 1383 tarihinden itibaren ikiye ayrılmış oluyordu.⁶³ Bu sırada Amasya'da bulunan İsfendiyar Bey, babasının başına gelen bu felaketi duyunca süratle Sinop'a döndü. Sonuçta I. Murat hem Süleyman Paşa'ya Kastamonu Beyliğini teslim etmiş ve hem de himayesinde olan Şadgeldi Ahmed Paşa'yu, Kötürüm Bayezid ile Kadı Burhaneddin'in elinden kurtarmış oluyordu.⁶⁴

Süleyman paşa hâkim olduğu Kastamonu'yu, hamileri bulunan Osmanlıların baskısına tahammül edemeyerek terk edince, beyliğin Kastamonu kısmının Osmanlılara geçtiğini görüyoruz. Fakat bu durum çok devam etmemiş, Kastamonu halkı birleşerek Süleyman Paşa lehinde harekete geçince, I. Murat burada daha fazla tutunamayacağını anlayarak, bölgede fethettiği kalelerin hepsini Kötürüm Bayezid'e bıraktığını kendisine haber vermek suretiyle, Bursa'ya dönmek zorunda kalmıştır.⁶⁵ Bu durum üzerine Bayezid Bey, Süleyman Paşaya karşı harekete geçerek, Kastamonu'yu kendi hâkimiyetine aldıysa da, 1384 yılında Süleyman Paşa yeniden Osmanlı Sultanı I. Murat'tan aldığı kuvvetlerle, Kastamonu'yu bu defa da kendi hâkimiyetine geçirdi.⁶⁶

---

⁶¹ Yücel, Age, s. 60

⁶² Yaman, Age, s. 115

⁶³ Sevim-Yücel, Age, s. 101

⁶⁴ Akdağ, Age, s. 303

⁶⁵ Yücel, Age, s. 86

⁶⁶ Merçil, Age, s. 290

Yıldırım Bayezid'in Osmanlı hükümdarı oluşunun ilk yıllarında, Anadolu Beylerinin Osmanlı Devleti aleyhine olmalarına rağmen Kastamonu Beyliği, önceleri Bayezid yanında yer almışsa da, O'nun diğer beyliklerin çoğuna son verip, Karaman'a ağır bir darbe vurmasıyla, bu durumun kendi başına da geleceğini düşünen Kastamonu hâkimi Süleyman Paşa, Bayezid'den ayrılarak aynı şekilde Osmanlı tehdidi altında bulunan, Sivas hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed ile bir ittifak yaptı. Bunun üzerine Yıldırım Bayezid birkaç kez Kastamonu üzerine yürüdü ise de, her iki beyin birleştikleri haberini alınca geri dönmek zorunda kaldı. Ancak bir defasında Yıldırım Bayezid süratli davranarak, her iki kuvvetin birleşmesine fırsat vermeden, Süleyman Paşa'yı yalnız yakalayıp yenilgiye uğrattı ve Kastamonu ile Çankırı'yı ele geçirdi. Böylece Candaroğlu Beyliği'nin 8 yıl süren Kastamonu kolu sona ermiş oluyordu. Yıldırım Bayezid aynı yıllarda, beyliğin Sinop hükümdarı İsfendiyar Bey'e güvence vererek, O'na dokunmamıştır.⁶⁷ İsfendiyar Bey'in bu dönemden itibaren Sinop'ta devam eden Hükümranlığı ile birlikte, Candaroğlu ailesi Osmanlı tarihlerine *İsfendiyaroğulları* adıyla geçmiştir.

Yıldırım Bayezid tarafından toprakları alınan Anadolu Beylerinin, XV. yy başlarında tekrar eski ülkelerine sahip olma gayesiyle, Ankara savaşı sonrası karşı tarafa sığındıkları ve bunlar arasında Candaroğullarından da Timur'a ilticada bulunduğunu, Osmanlı kaynaklarıyla ilgili kayıtlarda görmekteyiz.⁶⁸ Böylece, Ankara muharebesinden sonra Timur'un hâkimiyetini tanıyan İsfendiyar Bey, bunun karşılığında eski Candaroğulları toprakları olan Kastamonu, Çankırı, Kalecik ve Tosya havalisine yeniden hâkim olmuştur. İsfendiyar Bey, fetret döneminde Osmanlı Şehzadeleri arasındaki saltanat mücadelesi sırasında tedbirli bir siyaset takip ederek, her defasında bu şehzadelerden birisini desteklemiş ve sonunda da duruma hâkim olan Çelebi Mehmed ile dost geçinmiştir. Çelebi Mehmed'e Karaman ve Eflak seferlerinde oğlu Kasım Bey idaresinde yardımcı kuvvetler de göndermişti.⁶⁹

İsfendiyar Bey, sahip olduğu bu verimli ve bayındır memleketlerden Çankırı, Kalecik, Tosya'yı çok sevdiği oğlu Hızır Bey'e vermek niyetinde idi. Fakat büyük oğlu Kasım Bey, babasının bu kararına gücenerek Eflak seferlerinden sonra Kastamonu'ya dönmedi. Babasının kardeşine vermek istediği yerlerin, kendisine sağlanmasına karşılık Osmanlı himayesinde bulunmayı istedi. Kasım Bey'in bu talebini uygun gören Osmanlı sultanı Çelebi Mehmed, İsfendiyar Bey'den Çankırı, Kalecik, Tosya, Kastamonu ve Bakır Küre'sinin Kasım Bey'e verilmesini istedi. Aslında İsfendiyar Bey, oğlunun çabaları ile oluşan bu emr-i vaki karşısında Osmanlı Devleti'ne başkaldıracak güçte olmadığı için, veziri ve din bilgini olan Mehmed Beyi Osmanlı sultanına gönderdi.⁷⁰ Neticede

---

⁶⁷ Sevim-Yücel, Age, s. 201-202

⁶⁸ Yücel, Age, s. 86

⁶⁹ Merçil, Age, s. 290-291

⁷⁰ Sevim-Yücel, s. 73

Kastamonu Şehrine Türk İskânı ve Şehrin Kısa Bir Tarihi Değerlendirmesi

Kastamonu ve Bakır Küresi İsfendiyar Bey'de kalmak, Tosya-Çankırı ve Kalecik'te Osmanlı sultanına verilmek şartı ile anlaşmaya varıldı. Sultan Çelebi Mehmed kendisine bırakılan yerleri, Osmanlı Devletine tabi olan Kasım'a terk etti ve her iki bey arasında Ilgaz Dağı hudut tayin edildi.⁷¹

İsfendiyar Bey, II. Murad zamanında, 1423 yılında Kasım Bey'in hâkimiyetindeki Çankırı ve çevresini ele geçirmek amacıyla harekete geçmiş ve bu durum üzerine Kasım Bey II. Murad'a sığınmıştır. Taraklıborlu civarında yapılan savaş sonrasında, İsfendiyar Bey yenilerek yaralanmış ve Sinop kalesine sığınması sonrası, küçük oğlu Murad vasıtası ile sulh teklif etmiştir. (Yücel, s. 96) Böylece Osmanlı ordusu, Kastamonu ve Bakır Küresini zapt edince İsfendiyar Bey'de, kızını Sultan II. Murad'a nikâhlayarak, Osmanlı Devleti ile kurduğu bu akrabalık sayesinde, Sinop şehrinin kendisinde kalmasını sağlamıştır. (Akdağ, s. 361) Osmanlı Sultanı II. Murad ise kendi kız kardeşini, yani Çelebi Mehmed' in kızlarından Sultan Hatun'u da Kasım Bey'e verince, Osmanlı Devleti ile Candaroğulları arasında iki yönlü akrabalık tesis edilmiştir. (Atsız, s. 100)

Fatih Sultan Mehmed' in Trabzon seferi sırasında, İsfendiyar Bey'in torunu İsmail Bey Kastamonu hâkimi durumunda idi. Bu bey Sinop önlerinde Osmanlı ordusuna iltihak ederek, Fatih'ten akran muamelesi görmüş ve bu tarihten sonra da Kastamonu bir Osmanlı sancağı haline gelmiştir.⁷²

Zaman zaman Fatih Sultan Mehmed' in oğlu Cem Sultan'da (1469-1475) olduğu gibi şehzadelerin valilikle görevlendirildiği Kastamonu vilayeti, Osmanlı topraklarına ilhakından sonra genelde sakin bir şehir olma özelliğini muhafaza etmiştir. 1536 yılında sadrazam olan Arnavut Ayaş Paşa, ardından 1539'da Vezir-i Azam olan Arnavut Lütü Paşa gibi isimlerin, bu makamlarına yükselmeden önce Kastamonu Sancak Beyliği görevinde buldukları da bilinmektedir.

Vesikalara göre XV. yüzyıl ortalarından itibaren yük yıl süresince Anadolu'daki Manisa, Kütahya, Konya, Amasya, Trabzon gibi vilayetler yanında, Kastamonu'nun da şehzade sancağı olduğu nakledilmesi dışında, bu vilayette mevcut çok sayıdaki medreselerde yetişen seçkin ilim adamlarıyla da tanına bir şehir haline gelmiştir.

Kanuni Sultan Süleyman zamanında Anadolu'da yaygınlaşan Celali İsyanlarında Kastamonu askerinin büyük yararlıklar gösterdiği görülür.

---

⁷¹ Merçil, Age, s. 291

⁷² Geniş bilgi için Bkz., Uzunçarşılı, Age, C.1, s. 81-91. İsfendiyar Bey'in Osmanlı Devleti olan ilişkisi ve mücadeleleri ile Sinop muhasaraları hakkında daha geniş bilgi için ise, Bkz. Cevdet Yakupoğlu, G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Bölüm 1-2, s. 35-96, Ankara, 1999.

XVI. yüzyıl sonlarında Anadolu'daki 14 yaya ve müselleme ocaklarından biri de Kastamonu'dadır ve bu asker ordunun geri hizmetlerinde görevlendirilirlerdi.

1604 yılındaki tehlikeli isyan harekâtının önderi Kalenderoğlu'nun yakalanması ve isyanın bastırılması görevinin, bu tarihte Kastamonu Sancak Beyi olan Tekeli Mehmet Paşa'ya verildiği ve bu hareketin başarılı olduğu görülmektedir.

IV. Murad döneminde “Zülüflü Baltacı” lakabıyla şöhretlenen büyük kahraman (deli) Hüseyin Paşa da Kastamonulu bir Türk devlet adamıdır ve Sultan IV. Mehmed zamanına kadar Osmanlı Devletine büyük hizmetlerde bulunan Türk komutan kendisini çekemeyen çoğu Enderun yetiştirmesi arasında özellikle ileri yaşlarında Müslüman olanlardan bazıları Türk Dili'ni tam konuşup anlayamamaları yanında, İslâm anlayışında yeterince samimi olmadıkları ve Cami ile Kilise arasında bocaladıkları bilinmektedir. İşte bu Kandiye ve Girit Kahramanı unvanıyla da tanınan Kastamonulu önemli isim Deli Hüseyin Paşa, devşirme koalisyonu mensubu ve aslen Arnavut olan Köprülü Mehmet Paşa'nın hasedinden kaynaklanan oyunları sonucu 1658 Aralık ayında Yedikule Zindanlarında boğularak öldürülmüştür.⁷³

Kastamonu şehri ilim ve bilim adamı konusunda da önemli bir şehir konumundadır. Bunlardan Fethullah Şirvani Semerkand'tan sonra 1440 yılında Şirvân'a dönmüş, burada çeşitli dersler verdikten ve resmi görevlerde bulunduktan sonra hocası Kadızâde'nin tavsiyesiyle II. Murat devrinin sonlarına doğru Kastamonu'ya gelip yerleşmiştir. Burada Candaroğlu İsmail Bey'den iltifat görmüş ve medreselerde dersler vermiştir.⁷⁴

Vatan hizmeti noktasında Kastamonu insanı, hassasiyet ve fedakârlığını Çanakkale' de 2226 ve Kurtuluş savaşlarında 758 e ulaşan şehid sayısı ile yakın tarihimizde ispat etmişti. Ancak 1687 senesindeki Avusturya Seferine katılım konusunda da gösterdiği çaba ile o dönemin Padişahı olan II. Süleyman'dan aldığı teşekkür mektubu da vatani için fedakârlık noktasında her dönemde daima en ön saflarda olduğunu göstermiştir.⁷⁵

Ancak askeri anlamda Türk olmayan devşirme Yeniçerilerle (1566 Zigetvar dönüşü ile 1683 II. Viyana Kuşatması sırasında yaşanan örneklerde olduğu gibi); idari anlamda da devşirme olup devlet kadrolarında istihdam edilen kişilerin oynadıkları roller,

⁷³ Uzunçarşılı, C.III, s. 328-342, C.IV, s. 414-417

⁷⁴ Yavuz Unat, “Candaroğulları Dönemi'nde Kastamonu'da Bir Bilim Adamı:”Fethullâh Şirvânî” Kuzey Anadolu Beylikleri Dönemi Sempozyumu, Kastamonu, Sinop, Çankırı, 3-8, s. 299-318, Ekim 2011 (Kuzey Anadolu Beylikleri Dönemi Sempozyumu), Editör: Halil Çetin, Çankırı 2012.

⁷⁵ Ahmet Rifat Güzey, “Şer'iyye Sicilleri'ne Göre XVII. Yüzyıl Sonları – XVIII. Yüzyıl Başlarında Kastamonu” (Basılmamış Doktora Tezi), s. 32-33, Ankara 2001.

Kastamonu Şehrine Türk İskânı ve Şehrin Kısa Bir Tarihi Değerlendirmesi

(özellikle XVI. Yüzyıl sonrası ilerleyen dönemlerde yaşanan Kavalalı örneğinde olduğu gibi) pek çok sıkıntı ve felaketlerdeki çöküşü hazırlayan gerekçelerin daima başlarında yer almıştır.

Osman Ergin eserinde bu konuyu şöyle hicveder;

Derler ki bunlardan (yani devşirme ve dönmelerden) birisi hızla yükselerek nihayet Rumeli’de bir eyalete vali olmuş. Bulunduğu muhite mektep, cami, medrese gibi İslâm ile Osmanlı Kültürüne yarayan çok sayıda müesseseler yaptırmış. Günün birinde durup dururken kethüdasını çağırarak:

“Bak ağa! Şu Eflak-Boğdan taraflarında bir Hıristiyan köyüne Kilise yaptıralım.” der. Kethüda valinin yüzüne şaşkınlıkla bakıp, bir Müslümanın kilise yaptırmasının doğru olmayacağını anlatmak ister. Paşa bu ifadeyi anlayarak ona şu cevabı verir:

“Ne bileyim ben. Hocalar Müslümanlığın, Papazlar da Hıristiyanlığın hak din olduğunu söylüyorlar. Yaptırdığım hayır müesseseleri arasında bir de kilise bulunsun istedim. Öteki dünyada hangi din doğru çıkarsa, o müessese kurtuluşumuza vesile olur”.⁷⁶

Sultan IV. Mehmed zamanından itibaren Manisa ve Erzurum gibi Anadolu vilayetleriyle beraber Kastamonu vilayeti de iltizama bağlanmıştır. Genellikle XVI. yüzyıldan sonraki Kırım-Anadolu münasebetlerinde Kastamonu’nun bir kapı olarak kullanıldığı ve XVII. yüzyıl sonrasında ise devlet merkezince çoğu alanda ihmal edilerek, gözden düşen devlet adamlarının bir sürgün yeri haline getirildiği görülmektedir.

Ayşe Tosunoğlu’ nun XVI. Yüzyılda Kastamonu Tahrir Kayıtları, Doktora çalışmasındaki, H. 990/ M. 1582 tarihli Kastamonu Sancağı Tahrir kayıtlarına dayanarak, Kastamonu Şehir Merkezinde 1634 hane bulunduğunu tespit ediyoruz. Kendi Yüksek lisans çalışmam içerisinde bulunan 1690 yılı Şer’iyye Sicil Kayıtlarına göre Liva Kadılıklarındaki hane sayısının 2157 olarak gösterildiğine şahit oluyoruz.

Hane sayılarının değerlendirilmesi ve Şemseddin Sami’nin ifadelerinden yola çıkarak XVIII. Yüzyıl başlarında Kastamonu nüfusunun 25.000 civarında olduğu söylenebilir.

19. yüzyıl sonlarından itibaren Kastamonu Şehri ile ilgili tespitlere gelince, Şemseddin Sami’nin “Kamusu’l-e’lâm” adlı eserindeki ifadelerine göre, Batı Karadeniz sahilindeki iki önemli Türk vilayetinden biri olan Kastamonu (ki diğeri Trabzon idi) Anadolu Beylerbeyliğinin merkezi olan Kütahya’ya bağlı 14 sancaktan biriydi. Bu vilayetin 980.000 i aşan nüfusundan 16.000 i Rum, 6.000 i Ermeni ve geri kalan 958.000

---

⁷⁶ Osman Ergin, “Türk Maarif Tarihi”, Kültür Yayınları, C. I, s. 18, İstanbul 1977.

i ise Sünni Müslüman Türk'lerden oluşmakta idi. 1687-1733 tarihleri arasında incelediğimiz Şer'iyye Sicil Kayıtlarına göre, şehir merkezinde bir kilisenin varlığıyla ilgili hiçbir kayıt bulunmamakla beraber, Kastamonu şehir merkezine bağlı Akkaya Nahiyesi Zımmiyan-ı Balatlar diye isimlendirilen mevkide baraka halinde bir kilisenin bulunduğu ve Hıristiyan halkın Pazar günleri bu kilisede toplandıkları, aynı zamanda o çevrenin Müslüman ahali tarafından da bir mesire yeri gibi kullanıldığı anlaşılmaktadır.⁷⁷

Sonuç

Birçok beylik gibi Candaroğulları'nın da dâhil olduğu Türkmen dünyası, her ne kadar idari bakımdan birbirlerinden ayrı oldukları bir siyasi yapı gösteriyorsa da öz itibari ile aynı kültür ve dini düşünceye dayalı birbirlerinden farkı bulunmayan örf ve geleneğe sahip büyük ve geniş bir cemiyet durumunda bulunuyordu. Devamında ise Anadolu'daki kültür hayatının Orta Asya ile bağlantısının göz ardı edilemeyeceği, Türk tarihinin, kültürünün bir bütünlük ve devamlılık arz ettiği fikrinin yukarıda anlatılanlardan çıkartılabilecek en önemli sonuç olduğu göz ardı edilmemelidir.

XIII. yüzyılın başlarında kurulan Batı uçlarının "*Sol Kol Beylerbeyliğinin*" merkezi Kastamonu'da kurulan Candaroğulları beyliği gerek kendine has üslubuyla meydana getirdikleri gerekse sahip olduğu değerler ile ve siyasi faaliyetleri ile Anadolu'nun Türkleşmesine ve İslamlaşmasına büyük katkılar sağlamış, Birçok ilmi eserin Türkçeye çevrilmesinde katkıda bulunmuş olan Candaroğulları, hâkim oldukları bölgeleri imar açısından Türk ve İslam gelenekleri dâhilinde şekillendirerek yine Anadolu'nun Türkleşmesine katkıda bulunmuşlardır.

Sicil kayıtlarımızdan edindiğimiz bilgilere göre Kefe, Antalya, Kütahya, Kayseri, Erzurum, Çorun, Akhisar ve Ürgüp gibi yörelerden Kastamonu'ya ticaret için gelen ve bu ticaretinde tahıl ürünlerinden, at, koyun ve keçiye; dokuma mamullerinden, kuru meyve ve sebzeye kadar çeşitli mal alımında bulunan tüccarların sayısındaki fazlalık oldukça dikkat çekicidir. Bunun yanında Kastamonulu tüccarlarında ticaret maksadıyla İstanbul, İzmir, Kefe, Sofya, Razgrat, Vidin, Özi, Belgrad ve Bender gibi şehirlere gidişleriyle ilgili kayıtlara rastlayışımız sebebiyle, onların iç ticaretten daha çok Avrupa ve Kırım'a yönelik ticareti tercih ettiklerini söyleyebiliriz.

Selçuklular zamanından beri Anadolu bir ticaret merkezi konumunda idi. Özellikle, milletler arası ticaretten büyük girdiler sağlayan Anadolu insanı, Erzurum üzerinden, İran ve Uzakdoğu; Diyarbakır üzerinden, Bağdat ve Basra; Adana üzerinden, Şam ve Mısır taraflarıyla daimi bir ticari münasebet içindeyken, Antalya ve Alanya'dan başlayıp, Konya-Ankara ve Çankırı yoluyla Kırım'a ya da diğer Kuzey ve Batı Karadeniz limanlarıyla ticari bağlantısını devam ettiriyordu. En önemlilerini ifade ettiğimiz bu yollarda daima kalabalık kervan kabileleri aralıksız mal ve eşya taşıdıklarından,

---

⁷⁷ Güzey, Agt, s. 49

Kastamonu Şehrine Türk İskânı ve Şehrin Kısa Bir Tarihi Değerlendirmesi

soygunlara ve tehlikelere karşı tedbir almak ve yolcuların gece konaklayacakları menziller inşa etmek mecburiyeti hâsıl olmuştur. Bu yüzden en uygun yerlere bugün bazılarının harabelerini, bazılarının ise halen ayakta duran muhteşem mimarilerini gördüğümüz han ve kervansaraylar yaptırılmıştır. Ayrıca şehir merkezlerinde de ticari faaliyetlerin yürütülmesi için inşa edilen bu hanlarda, küçük çapta faaliyet gösteren çok sayıda sanat erbabı da bulunmaktaydı. Şemsettin Sami eserinde Kastamonu şehri için şu satırlara yer vermektedir: “1919 dükkan ve mağaza, 45 han, 15 hamam, 2 imaret ve bedesteni, 28 fırını, 3 su değirmeni, 4 kiremithanesi, müteaddid debbağhaneleri vardır..... Meşhur olan üryani eriği ile misket elması ve sebzeleri envâi çeşittir”.

Fatih Sultan Mehmed Han'ın oğlu Cem Sultan'ın 1468 senesinden itibaren, 9 yaşından sonra 6 yıl süreyle vali olarak kaldığı Kastamonu Şehri sosyal ve ticari anlamdaki hareketliliği vasat seviyede olan tarihi şehirlerimizden biridir. XIX. Yüzyılın başlarındaki büyük iklim değişikliği bütün Batı Karadeniz Bölgesinin tamamını kasıp kavurana kadar ipekböcekçiliği ile tütün ve pamuk tarımının da yapıldığı mesajı veren ifadelere Şer'iyye Sicil kayıtlarımızda rastlamaktayız. Bunun yanında sonraki dönemlerde de devam eden sarımsak ve kendir ziraatı yanında, Elma, armut, ayva, üryani ve Pazar erikleri başta olmak üzere meyve ağaçlarının da bolluğu dikkat çekmekteydi. Özellikle küçük ve büyükbaş hayvancılığın yaygınlığı dışında, Anadolu'nun en cins atları yetiştirilmekteydi.

Şehirde bakırcılık sanatı hayli ileri olup her ne kadar eskisi kadar kesretli çıkmıyor ise de, tarz-ı cedîd üzere güzel evânî yapılmaktadır. Döşemelik, yataklık, çarşaflık, peşkir, hamam takımı, yerli bez, yelken bezi gibi mensucat dahi öteden beri yapılmakta olup, âhiren kazmir fanila gibi yün mensucat imaline dahi başlamışlardır. Kuyumculuk ve demirciliğe müteallik şeylerle ma'mûlât-ı debbağiyye dahi hayli ileridir. Başlıca ticaretini teşkil eden ihracatı ise kendir, urgan, tiftik ve kuru üryani eriğidir.

Vilayetin ekser taraflarında pamuk ve ketenden bez, döşemelik, yelken bezi, alaca, mânûsa, urgan ve saire nesholunarak ahaliy-i mahallîye taraflarından istimal ve biraz mikdarı da ihraç olunur.

Yine Şer'iyye Sicil kayıtlarından edindiğimiz bilgilere göre Kefe, Antalya, Kütahya, Kayseri, Erzurum, Çorum, Akhisar ve Ürgüp gibi yörelerden Kastamonu'ya ticaret için gelen ve bu ticaretinde tahıl ürünlerinden at, koyun ve keçiye; dokuma mamullerinden, kuru meyve ve sebze kadar çeşitli mal alımında bulunan tüccarların sayısındaki fazlalık oldukça dikkat çekicidir. Bunun yanında Kastamonulu tüccarlarında ticaret maksadıyla İstanbul, İzmir, Kefe, Sofya, Razgrat, Vidin, Özi, Belgrad ve Bender gibi şehirlere gidişleriyle ilgili kayıtlara rastlayışımız sebebiyle, onların iç ticareten daha çok Avrupa ve Kırım'a yönelik ticareti tercih ettiklerini söyleyebiliriz.

El-Ömerî'nin naklettiği bilgilerden anladığımız kadarıyla, Kastamonu yöresinde attan başka gayet güçlü ve kaliteli katırlar, doğan ve şahinler de yetiştirilmekteydi. Kendi türleri içinde güzellikleri emsalsiz bulunan av kuşlarının, bu bölgeden alınıp başka yerlerde satıldığını da bu kayıtlara dayanarak söyleyebiliriz.

İlgili belgelerdeki mahalle ve han adlarından yola çıkarak, bugünkü gibi hemen hemen mevcut aynı yörelere yakın mevkilerde faaliyet gösterdiğini tahmin ettiğimiz esnaf ve sanatkârlar için, ayakkabıcı (huffaf)'lar çarşısı, çizmeciler çarşısı, kalaycılar çarşısı, kazancılar çarşısı, çilingirler çarşısı, demirciler çarşısı, semerciler çarşısı, bezzâzlar çarşısı, ipekçi (kazzâz)'lar çarşısı, iplikçi (hayyât)'lar çarşısı adıyla her mesleğe ait ayrı ayrı çarşıların mevcut olduğunu söyleyebiliriz. Böylece tüm mesleklere ait sanat erbabının bir arada bulunduğu Anadolu'nun en eski tarihine sahip şehirlerden biri olan Kastamonu, bu güzel hâtırayı günümüzde de kısmen yaşamakla, tarih esintisinin ruhi ferahlığını gönlünde taşıması yanında, 100.000'e yaklaşan nüfusun meydana getirdiği yer darlığı sıkıntısına rağmen, gelenek ve tarihine halen sahip çıkan ve yaşatmaya çalışan bir görünüm sergilemektedir.

Belgelerimiz arasında rastladığımız bir kayda göre Hocazâde vakfı yanı, bezzazlar çarşısı civarı (muhtemelen bugünkü Aşirefendi hanı yeri) sebze ve meyve pazarının kurulduğu bir mevki durumunda idi. Zira bugün halen mevcut bu hanın kitabesindeki kayıttan, ebced hesabıyla çıkarıldığı kadarıyla hanın 1748 tarihinde yaptırıldığı düşünülürse Kastamonu'daki Pazar yerinin incelediğimiz tarihlerde boş olan bu alanda kuruluyor olması muhtemeldir. Kastamonu ve çevre köylerin bahçeleriyle, bostanlarında bolca yetiştirilen sebze ve meyveler, XVIII. yüzyılda ve öncesinde bu pazara getirilerek halkın istifadesine sunulmaktaydı.

Pazar yerleri dışında Kastamonu'da mevcut Paşa Hanı, Kapan Hanı, Çukur Han, Acem Hanı, Kurşunlu Han ve Sarrâfi-Zâde Han'ı gibi büyük hanın bulunduğunu, bu hanlarda Kastamonu esnafının ticari faaliyetlerinin yürütüldüğü dükkânlar yanında Kastamonu dışından gelen tüccarların misâfireten konaklamasına müsait odaların bulunduğunu, yine incelediğimiz şer'iyeye sicil belgeleri arasındaki kayıtlardan anlıyoruz. Ayrıca bir belgemizde de Kastamonu'ya dışarıdan ticaret maksadıyla gelenlerin kaldığı bugünde mevcut olan Araba-pazarı Hamamı yanındaki Acem Hanı adlı bir han ile İplikçiler Çarşısında Balkapanı Hanı adlı bir başka hanın da bulunduğu bilinmektedir. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi bu hanlar ve meşrutası olan dükkânlar birer vakıf eseri idi ve tabii bunların vakıf hazinesine hiçte azımsanmayacak önemli miktarlarda girdileri vardı. Mesela Kastamonu'daki Kurşunlu Han günlük 182 akçeden, yılda yaklaşık 66.500 akçe' lik bir icarla (Bugün için 111.000 TL den fazla ücret)kiraya verilmişti.

J. V. Hammer'in tespitlerine göre Semerkand camiinde öğretim görevini sürdürmüş önemli Türk matematikçisi Mahmud ile Karaman Zincirli Medresede görev yapan filozof Molla Cemaleddin Aksarayî gibi büyük Türk âlimlerinin Kastamonu

Kastamonu Şehrine Türk İskânı ve Şehrin Kısa Bir Tarihi Değerlendirmesi

âlimleri arasında ismi zikredilen kişiler olduğu bilinmektedir. Bunların tamamı da ibadethane ve medrese görevini aynı anda icra eden eğitim kurumlarından yetişmişlerdir. F. Köprülünün de ifade ettiği gibi, Orhan Gazinin İznik'i fethinden itibaren sonraki dönemlerde ise bu camilerin çoğunlukla hemen yanı başında inşa edilen bir medrese ile durum daha sistemli hale dönüştürülmüştür.

Bu yerleşim anlayışıyla cami etrafında şekillenen yeni ve yakın çağlardaki Kastamonu Sancağı nüfusunun 1582 tahrir kayıtlarına göre 43 mahallede 12-13.000,⁷⁸ XVII. yüzyılın ilk çeyreğinde ise 51 mahallede 20-25.000 civarında olduğu⁷⁹ söylenebilir. Bu nüfusun %2-3 kadarının Gayr-ı Müslim azınlıklar olduğundan ve XIX. yüzyıla kadar bu azınlıklara ait şehir merkezinde bir kilisenin bulunmadığından yola çıkarak, Müslüman teb'a için 45 civarında cami ve mescidin bulunduğu, yukarıda "Anadolu'daki ilk Türk iskânı dönemlerinden beri (kısmen günümüzde de) mahalleler oluşturulurken, önceden inşa edilen bir cami çevresinde yerleşim düzenine yönelik faaliyet geliştirilmeye çalışılmıştır" şeklindeki beyanımızı teyit etmektedir.

Ayrıca en azından isimlerini tespit edebildiğimiz 40 a yakın sayıdaki medresesi ile Kastamonu şehrinin yörede orta derecede bir ilim merkezi olduğu kanaatini bizde uyandırmaktadır. Daha ileri seviyede eğitim almak isteyenlerin ise, İstanbul ve Bursa gibi daha büyük iki merkeze yöneldikleri de bir gerçektir.

---

⁷⁸ Ahmet Kankal, "Fetihten XVI. Yüzyılın Sonuna Kadar Kastamonu Şehrinde İskân Ve Nüfusa Dair Gözlemler", s. 89-120.

⁷⁹ Ahmet Rıfat Güzey, "XVII. Yüzyıl Sonu XVIII. Yüzyıl Başlarında Kastamonu", s. 122

Kaynakça

- A. Sevim-Y. Yücel, “*Türkiye Tarihi-1*”, TTK Yay., XIII. dizi, Ankara 1990.
- Afif Erzen, IV. Türk Tarihi Kongresi, TTK Basımevi, Ankara 1986.
- Ahmet Gökoğlu, “*Paflagonya*”, Doğrusöz Matbaası, Kastamonu 1952.
- Ahmet Rıfat Güzey, “Şer’iyye Sicilleri’ne Göre XVII. Yüzyıl Sonları – XVIII. Yüzyıl Başlarında Kastamonu” (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2001.
- Âşık paşazade Tarihi, hazırlayan Nihal Atsız, Ankara 1985.
- Ayşe Tosunoğlu, “*XVI. Yüzyılda Kastamonu Tahrir Kayıtları*”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1996.
- Bahattin Ayhan, “*Çankırı (Tarih-Coğrafya-Ekonomi)*”, Neyir Matbaası, Ankara 1984.
- Besim Darkot, “*İslâm Ansiklopedisi*”, Kastamonu Maddesi, İstanbul 1971.
- C. Cahen, “Osmanlılardan Önce Anadolu’ da Türkler”, Tercüme Y. Moran, 88.
- E. Honigmann, “*Bizans Devleti’nin Doğu Sınırı*”, Tercüme: F. Işıltan, İstanbul 1970.
- Emin Baydil, “*Gökırmak Havzasının Coğrafyası (Beşeri ve İktisadi Bakımdan)*”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1994.
- Erdoğan Merçil, Müslüman-Türk Devletleri Tarihi, Güryay Matbaacılık, İstanbul 1985.
- F. Köprülü, “*Osmanlıların Etnik Menşei*”, Belleten VII, Ankara 1943.
- Faruk Sümer, “*Oğuzlar*”, Ankara 1972.
- Ferhat Kütüklü, Kamil Tunoğlu, “Bir Şehrin Hafızası Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kastamonu”, İstanbul 2012.
- Fuad Köprülü, “*Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*”, II. baskı, Ankara 1972.
- H. Dursun Yıldız, “*Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*”, Çağ Yay. Tic. San. A.Ş., İstanbul 1989
- Hayati Doğanay, “*Türkiye’nin Beşeri Coğrafyası*”, MEB Yayın No: 2982, İstanbul 1987.
- İslâm Ansiklopedisi, MEB (Komisyon), İstanbul 1973.
- İsmail Kaygusuz, “*İlgaz (olgassys)’dan İki Yazıt ve Kimiatene*”, TTK Basımevi, Ankara 1984.
- İsmet Parmaksızoğlu, “*İbn-i Battuta seyahatnamesinden Seçmeler*”, İstanbul 1971.
- Kasım Ener, “*Tarih Boyunca Adana Ovasına Genel Bir Bakış*”, Bugün Matbaası, Adana 1958.
- Kılıç Kökten, “*Karain’in Türkiye Prehistoryasında Yeri*”, Türk Coğrafya Dergisi, Ankara 1963.
- M. Halil Yinanç, “*Selçuklular Devri Türkiye Tarihi*”, İstanbul 1944.
- Mustafa Akdağ, “*Türkiye’nin İktisadi ve İctimai Tarihi*”, Cem. Yay, İstanbul 1977.
- Müjgân Cumbur, “*Kastamonu Tarihinde Ahiler ve Esnaf Kuruluşları*”. Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu, Tebliğ, Kastamonu 1989.
- Nejdet Tunçdilek, “*Türkiye’de Yerleşmenin Evrimi*”, İÜ Yay. No:3367, İstanbul 1986.
- Osman Çetin, “Anadolu’da İslâmiyet’in Yayılışı”, Marifet Yay., İstanbul 1990.
- Osman Ergin, “Türk Maarif Tarihi”, Kültür Yayınları, C. I, İstanbul 1977.

Kastamonu Şehrine Türk İskânı ve Şehrin Kısa Bir Tarihi Değerlendirmesi

Osman Turan, “*Selçuklular Zamanında Türkiye*”, İstanbul 1971.

Paul Wittek, “*Osmanlı İmparatorluğunda Türk Aşiretlerinin Rolü*”, İÜEF Tarih Dergisi, S. XIII. İstanbul.

Refik Turan, “*Selçuklular Döneminde Kastamonu*”, tebliğ (Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu) Ankara 1989.

S. Runcıman, “*Haçlı Seferleri Tarihi*”, Çev. F. Işıltan, C. II., s. 18-20, Ankara 1987.

Şemseddin Sami, “*Kamusu'l-e'lâm*”, İstanbul 1306 (1890).

T. Mümtaz Yaman, “*Kastamonu Tarihi*”, Ahmed İhsan Matbaası Ltd. Şti., Kastamonu 1935.

Yaşar Yücel, “*13-15 yüzyıllarda Kuzeybatı Anadolu Tarihi, Çobanoğulları-Candarogulları Beyliği-1*”, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, TTK yayınları, VII. Dizi, Ankara 1988.

Yavuz Unat, “*Candarogulları Dönemi'nde Kastamonu'da Bir Bilim Adamı: Fethullâh Şirvânî*” Kuzey Anadolu Beylikleri Dönemi Sempozyumu, Kastamonu, Sinop, Çankırı, 3-8, s. 299-318, Ekim 2011 (Kuzey Anadolu Beylikleri Dönemi Sempozyumu), Editör: Halil Çetin, Çankırı 2012.

Zeki Velidi Togan, “*Umumi Türk Tarihine Giriş*”, İstanbul 1946.